

demos

Jaargang 39
Maart 2023

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

nidi

inhoud

- 1 **Meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders in Europa**
- 4 Helft bevolking EU ouder dan 44,4 jaar
- 5 **Seksuele en genderdiversiteit**
- 8 **Huwelijken gesloten na 1990 worden weer wat stabiel**

Foto: Roel Wijnants / Flickr

Meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders in Europa

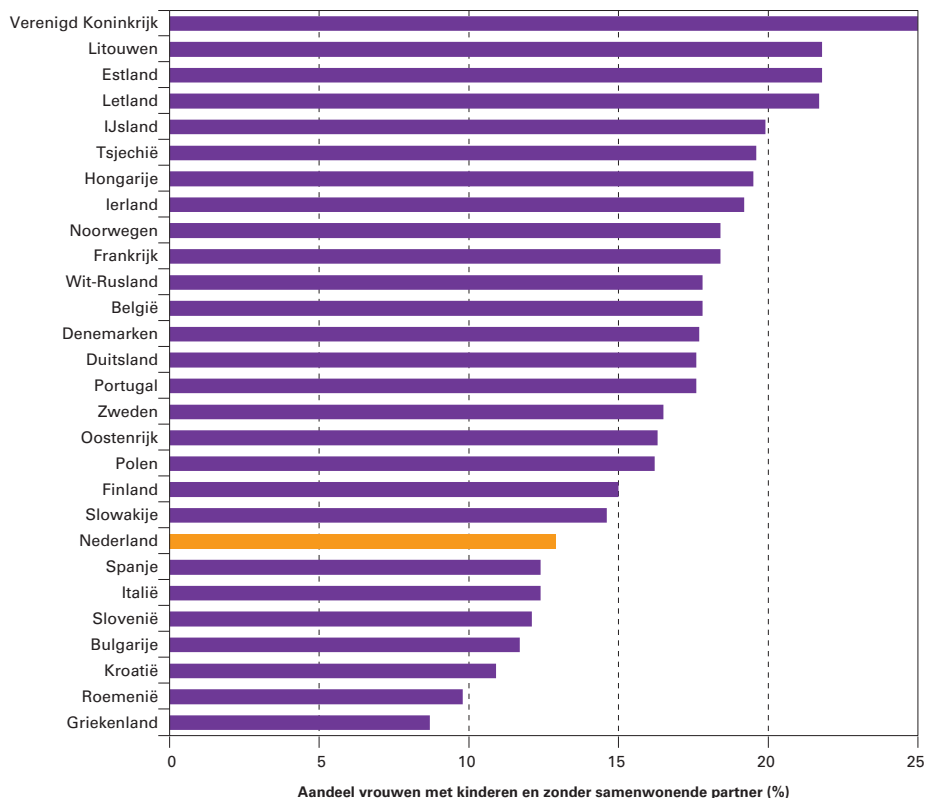
BRAM HOGENDOORN

Doordat steeds meer vrouwen met kinderen scheiden, groeit het aantal alleenstaande moeders. Een deel van hen heeft moeite om werk en zorgtaken te combineren. Inwonen bij de eigen ouders oftewel meergeneratiewonen biedt daarvoor mogelijk een uitkomst. Maar in welke mate gebeurt dit eigenlijk? En in hoeverre varieert dit tussen landen en met de tijd?

Van alle Nederlandse vrouwen met kinderen woont ongeveer 13 procent zonder partner. Nederland zit daarmee iets onder het Europese gemiddelde (zie figuur 1). Wel is het aandeel alleenstaande moeders in de afgelopen twee decennia met ongeveer de helft toegenomen. De voornaamste oorzaak hiervan is dat ouders vandaag de dag vaker uit elkaar gaan en kinderen na een scheiding meestal bij hun moeder verblijven. Er vinden weliswaar ook trends plaats in tegengestelde richting, zoals een toename van het co-ouderschap, minder verweduwing en een afname van geboortes bij vrouwen zonder vaste partner (waaronder een kleine groep tienermoeders), maar die trends zijn van beperkte invloed. In dit artikel kijken we naar de groeiende groep alleenstaande moeders, bestaande uit vrouwen in de leeftijdsgroep 21 tot en met 64 jaar met thuiswonende kinderen en zonder samenwonende partner.

Ook wanneer de ex-partner nog in beeld is, zijn alleenstaande moeders veelal de hoofdverantwoordelijke voor de zorg voor de kinderen, het doen van huishoudelijke taken en het vergaren van voldoende inkomen. Het combineren van deze taken is niet eenvoudig en kan tot verschillende soorten problemen leiden, onder meer op

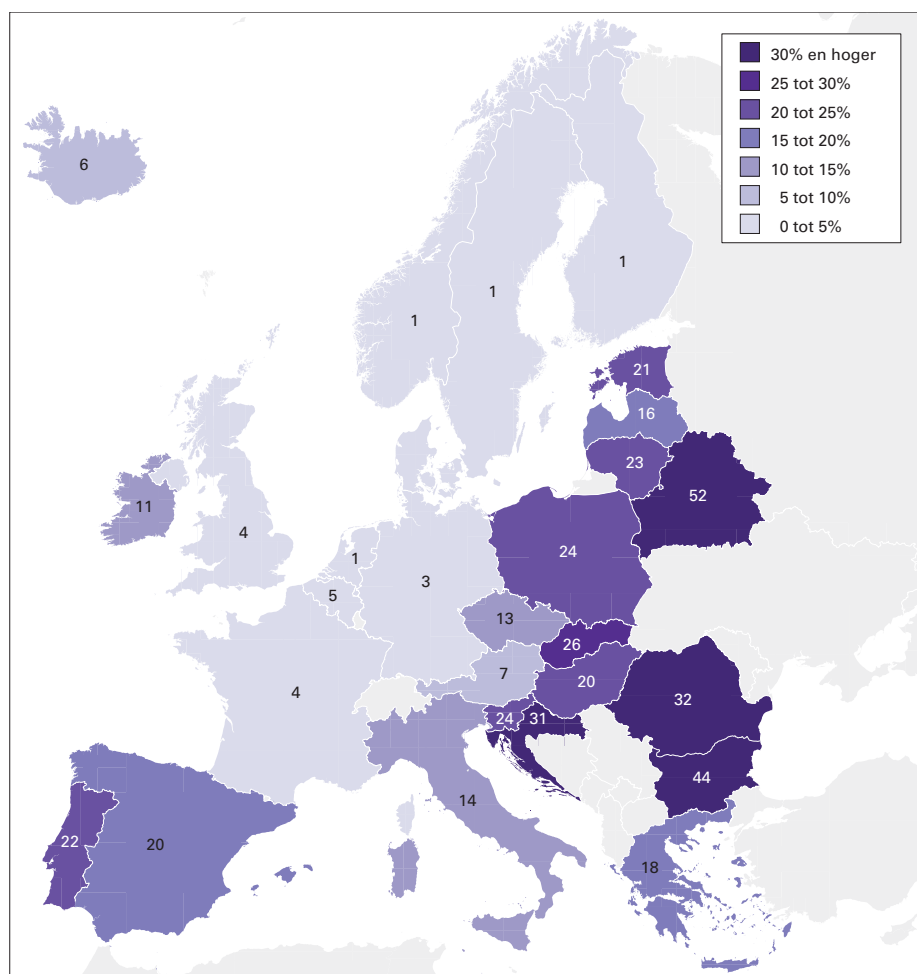
Figuur 1. Alleenstaand moederschap in Europa (gemiddelde 2002-2019)

Noot: Moeders zijn gedefinieerd als vrouwen van 21 t/m 64 jaar met tenminste één thuiswonend kind onder de 21 jaar. Zij zijn alleenstaand als zij geen samenwonende partner hebben, ongeacht burgerlijke staat.

Bron: ESS 2002-2019, GGS 2002-2017, EU-SILC 2004-2019 (zie kader).

Figuur 2. Meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders (gemiddelde 2002-2019)

Noot: Alleenstaande moeders zijn gedefinieerd als vrouwen van 21 t/m 64 jaar met tenminste één thuiswonend kind onder de 21 jaar en zonder samenwonende partner, ongeacht burgerlijke staat. Er is sprake van meergeneratiewonen als er tevens een grootouder in het huishouden woont.

Bron: ESS 2002-2019, GGS 2002-2017, EU-SILC 2004-2019 (zie kader).

financieel vlak. In Nederland geeft bijvoorbeeld 12 procent van de alleenstaande moeders aan moeite te hebben om rond te komen (vergeleken met twee procent van de moeders in een tweeoudergezin). In sommige andere Europese landen speelt dit nog sterker. Zo geeft meer dan een kwart van de alleenstaande moeders uit Bulgarije, Griekenland, Hongarije, Letland, Portugal, Roemenië, Slowakije, Tsjechië en Wit-Rusland aan moeilijk de eindjes aan elkaar te kunnen knopen.

Institutionele en culturele kenmerken

Bovenstaande cijfers laten zien dat het land waarin alleenstaande moeders wonen van belang is voor hun welzijn. De landen in Noord- en West-Europa zijn welvarender dan die in Zuid-, Centraal- en Oost-Europa en dat heeft zijn weerklag op het inkomen dat alleenstaande moeders kunnen verdienen. Daarnaast zijn de sociale voorzieningen in de eerstgenoemde landen uitgebreider, zoals de bijstand en de kinderopvang. Ook dat maakt het makkelijker voor alleenstaande moeders om zichzelf te onderhouden. Ten slotte is het in Noord- en West-Europa eenvoudiger om aan huisvesting te komen, aangezien er meestal een grotere huursector is en bredere toegang tot hypotheek dan in Zuid-, Centraal- en met name Oost-Europa. Deze institutionele kenmerken zorgen ervoor dat het in sommige landen eenvoudiger is om zelfstandig een huishouden te voeren dan in andere.

Niet alleen op institutioneel gebied, maar ook in cultureel opzicht verschillen de Europese landen van elkaar. In Noord- en West-Europa wordt sterk aan persoonlijke autonomie gehecht. Ouders doen grote investeringen in hun kinderen wanneer die nog jong zijn, maar de verplichtingen van ouders jegens hun kinderen nemen af wanneer die volwassen worden. Latere ondersteuning komt wel voor, maar heeft tot doel de zelfredzaamheid te vergroten en is vaak tijdelijk van aard. Daarnaast speelt in deze landen de ex-partner een grotere rol bij het ouderschap, waardoor alleenstaande moeders er iets minder alleen voor staan. In Zuid- en Oost-Europa daarentegen wordt meer gehecht aan het samenzijn met (bloedverwante) familie en houden intergenerationale verplichtingen lang stand. Ouders voorzien er bijvoorbeeld langer in de woonbehoefte van jongeren, zorg voor ouderen wordt vaak door familieleden geleverd en het is gebruikelijk om regelmatig met de familie samen te komen. Ook was het in sommige Centraal- en Oost-Europese landen historisch gezien de norm dat vrouwen, nadat zij een gezin hadden gesticht, nog een tijdje bij hun (schoon)ouders bleven inwonen. Samen zorgen deze culturele kenmerken ervoor dat het in sommige landen normaler is om terug te vallen op familie dan in andere landen.

Deze institutionele en culturele kenmerken kunnen gevolgen hebben voor de huishoudenssamenstelling van alleenstaande moeders. Het valt te verwachten dat alleenstaande moeders in Noord- en West-Europa eerder zelfstandig een huishouden voeren, terwijl alleenstaande

moeders in Zuid-, Centraal- en met name Oost-Europa eerder bij hun ouders zullen inwonen. Met andere woorden, er vallen geografische verschillen te verwachten in de mate van meergeneratiewonen door alleenstaande moeders. Om dit te onderzoeken is gebruik gemaakt van een aantal grootschalige gegevensbestanden met informatie over huishoudens in 28 Europese landen (zie kader).

Verschillen in meergeneratiewonen

Figuur 2 toont het percentage alleenstaande moeders dat bij de eigen ouders inwoont. De figuur toont grote verschillen tussen landen. Meergeneratiewonen komt zeer weinig voor onder alleenstaande moeders in Nederland en Denemarken (minder dan 1%). Nederland lijkt in die zin op de Scandinavische landen, waar meergeneratiewonen zeldzaam is. In de overige West-Europese landen komt meergeneratiewonen iets meer voor, hoewel het ongebruikelijk blijft. Alleen in IJsland (6%), Oostenrijk (7%) en Ierland (11%) zijn wat hogere percentages te zien. Dat is in lijn met eerder onderzoek, wat heeft laten zien dat familiebanden in die landen belangrijker zijn dan in de andere landen van Noord- en West-Europa.

Wanneer we de aandacht naar Zuid-Europa verschuiven, verschijnt er een ander beeld. In Italië (14%), Griekenland (18%), Spanje (20%) en met name Portugal (22%) woont een aanzienlijk groter deel van de alleenstaande moeders bij de eigen ouders in. Dat geldt ook voor alleenstaande moeders in Centraal-Europa en de Baltische landen. Tsjechië (13%) en Letland (15%) laten daar wat lagere percentages zien, waarbij dient te worden opgemerkt dat Tsjechië cultureel gezien meer gemeen heeft met Duitsland en dat Letland een ruimhartig sociaal beleid voor alleenstaande moeders voert. In de overige Centraal-Europese en Baltische landen woont meer dan een op de vijf alleenstaande moeders bij de eigen ouders in.

Meergeneratiewonen is het wijdst verbreid in Oost-Europa. In Kroatië en Bulgarije gaat het om ongeveer 30 procent, in Roemenië om ongeveer 40 procent en in Wit-Rusland woont meer dan de helft van alle alleenstaande moeders bij haar eigen ouders in. Dat zijn zeer hoge percentages, die waarschijnlijk samenhangen met de zeer beperkte toegang tot huisvesting. In Roemenië bijvoorbeeld is slechts 4 procent van alle woningen een huurwoning of een koopwoning met een hypotheekschuld; woningen worden ofwel doorgegeven binnen de familie ofwel vereisen grote sommen spaargeld. Naast ontoegankelijke huisvesting, zijn een ontoereikend sociaal beleid en de relatief lage welvaart in Oost-Europa mogelijke factoren waardoor relatief veel familieleden een woning met elkaar delen.

Historische trends in meergeneratiewonen

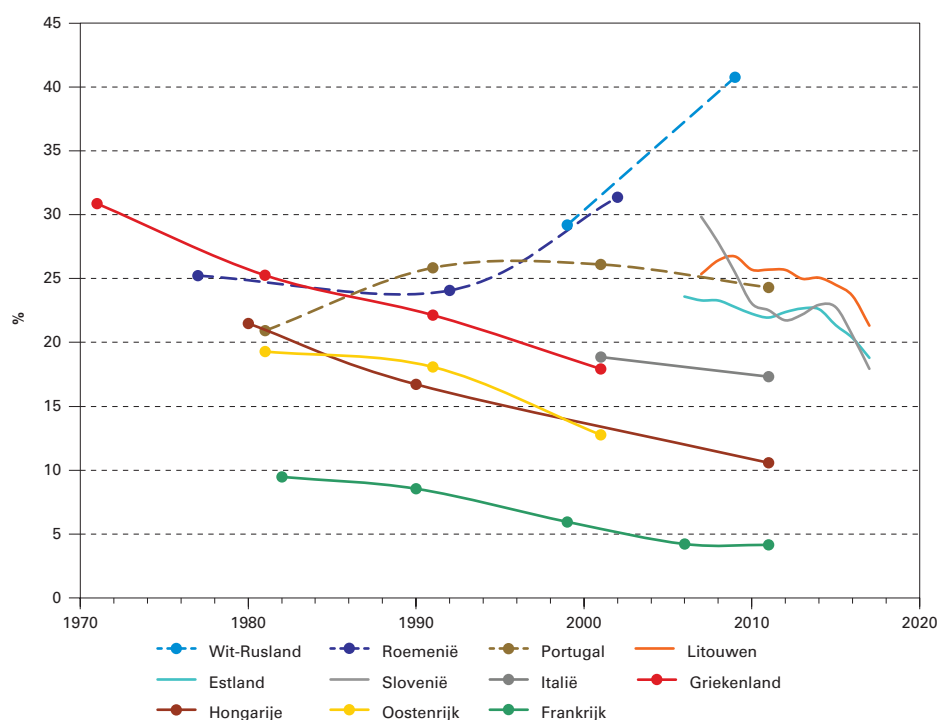
In het bovenstaande werd de situatie van de afgelopen twintig jaar geschetst. Gedurende de decennia daarvoor is echter veel veranderd op institutioneel en cultureel vlak. In de meeste delen van Europa is de welvaart toegenomen, zijn paren ouder en economisch verder gevord-

Voor de landenvergelijking is gebruik gemaakt van gegevens uit de European Social Survey (ESS 2002-2019), de Generations and Gender Survey (GGG 2002-2017) en de European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC 2004-2019). Voor de historische vergelijking is gebruik gemaakt van de EU-SILC alsmede van volkstellingen uit de Integrated Public Use Microdata Series International (IPUMS-I 1971-2011). Er zijn alleen steekproeven van personen gebruikt, tenzij er gewichten beschikbaar waren om te corrigeren voor designeffecten bij steekproeven van huishoudens. De analyses zijn gecorrigeerd voor gegevensbroneffecten en de variërende beschikbaarheid van geobserveerde jaren. Meer informatie over de ESS (<https://www.europeansocialsurvey.org/>), GGS (<https://www.ggp-i.org/>), EU-SILC (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>) en IPUMS-I (<https://international.ipums.org/international/>) kan online worden gevonden.

derd wanneer zij kinderen krijgen, is het eenvoudiger geworden voor alleenstaande moeders om zelf een inkomen te verdienen, is er een toenemende waardering voor autonomie en privacy en zijn familieverplichtingen van aard veranderd. Kortom, er hebben een hoop veranderingen plaatsgevonden die ervoor gezorgd kunnen hebben dat meergeneratiewonen vandaag de dag minder gebruikelijk is dan vroeger. Om dat te onderzoeken is voor de landen met beschikbare gegevens een historische analyse uitgevoerd van de ontwikkelingen in de afgelopen vijftig jaar. De brongegevens zijn anders dan in de voorgaande analyse, waardoor de cijfers iets kunnen afwijken (zie kader).

Figuur 3 toont de mate waarin alleenstaande moeders bij de eigen ouders inwonen van 1971 tot 2017. Hoewel de trends verschillen tussen landen, wordt duidelijk dat meergeneratiewonen in de meeste landen sterk is afgenomen. De gegevens van Griekenland laten dit goed zien. Waar in 1971 nog 31 procent van de alleenstaande moeders in Griekenland in een meergeneratiehuishouden woonde, was dit in 2011 afgenomen tot

Figuur 3. Trends in meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders, 1971-2017

Noot: Alleenstaande moeders zijn gedefinieerd als vrouwen van 21 t/m 64 jaar met tenminste één thuiswonend kind onder de 21 jaar en zonder samenwonende partner, ongeacht burgerlijke staat. Er is sprake van meergeneratiewonen als er tevens een grootouder in het huishouden woont.

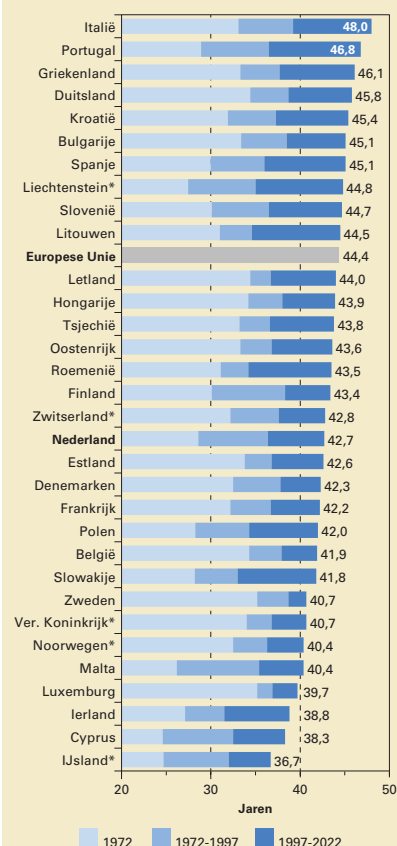
Bron: EU-SILC 2006-2017, IPUMS-I 1971-2011 (zie kader).

HELFT BEVOLKING EU OUDER DAN 44,4 JAAR

In 2022 was de mediane leeftijd van de bevolking van de Europese Unie 44,4 jaar, oftewel de ene helft van de EU-bevolking was ouder dan 44,4 jaar, terwijl de andere helft jonger was. Er zit bijna tien jaar verschil tussen de mediane leeftijd in het 'oudste' en het 'jongste' EU-land: 48,0 jaar in Italië en 38,3 jaar in Cyprus. Vijftig jaar geleden had Cyprus ook al de laagste mediane leeftijd met toen 24,6 jaar; Luxemburg en Zweden hadden toen de hoogste mediane leeftijd met 35,2 jaar.

De mediane leeftijd is in de afgelopen vijftig jaar het meest toegenomen in Portugal van 28,9 jaar toen met bijna 18 jaar tot 46,8 jaar nu en het minst in Luxemburg van 35,2 jaar toen met 4,5 jaar tot 39,7 jaar nu. Nederland hoorde vijftig jaar geleden bij de jongere landen met een mediane leeftijd van 28,6 jaar. Ook in 2022 zat Nederland nog onder het EU-gemiddelde met een mediane leeftijd van 42,7 jaar, maar met een toename van 14,1 jaar hoort Nederland wel bij de landen met een bovengemiddelde stijging. België hoorde vijftig jaar geleden juist bij de oudere landen (met 34,3 jaar), kende een relatief geringe toename (7,6 jaar) en is nu juist een van de jongere landen.

Verandering van de mediane leeftijd per land tussen 1972, 1997 en 2022

* Niet-EU-landen.
Bron: Eurostat/VN/ONS.

18 procent. Ook in Estland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Litouwen, Oostenrijk en Slovenië is een duidelijke afname te zien. In sommige landen is het meergeneratiewonen zelfs meer dan gehalveerd. Deze landen worden gekenmerkt door een relatief gunstige economische ontwikkeling en een verzwakking van de norm tot intergenerationale zorg.

In een aantal landen is die trend minder duidelijk zichtbaar. Zo is meergeneratiewonen in Portugal tussen 1981 en 1991 toegenomen, om in de decennia daarna weer iets af te nemen. Deze trend wordt mogelijk verklaard doordat alleenstaande moeders al vroeg meer zijn gaan werken, maar de Portugese overheid pas na de jaren '90 de openbare kinderopvang heeft uitgebreid. In Roemenië en Wit-Rusland is zelfs een sterke toename in meergeneratiewonen te zien. Dit wordt vaak toegeschreven aan de val van het communisme: een reeds laag welvaartsniveau en grootschalige woningnood als gevolg van de transitie van volkshuisvesting naar een woningmarkt zouden hebben bijgedragen aan de noodzaak tot meergeneratiewonen. Het zou interessant zijn om de ontwikkelingen in deze landen van de afgelopen tien jaar te bezien, maar daarvan zijn op dit moment nog geen gegevens beschikbaar.

Meergeneratiewonen onder andere groepen vrouwen

Zijn de beschreven trends en verschillen ten aanzien van meergeneratiewonen onder alleenstaande moeders nu heel specifiek voor deze groep of zijn vergelijkbare ontwikkelingen te zien bij andere groepen? Om dat te onderzoeken is ook gekeken naar meergeneratiewonen onder moeders die wel met een partner samenwonen en onder alleenstaande vrouwen zonder kinderen.

De vergelijking tussen alleenstaande moeders, moeders met een partner en alleenstaande vrouwen zonder kinderen laat een aantal overeenkomsten zien. Zo zien we in alle groepen dat meergeneratiewonen het minst voorkomt in Noord- en West-Europa en het meest in Oost-Europa. Tevens is meergeneratiewonen onder moeders met en zonder partner recentelijk afgenomen. Niettemin komt er een aantal verschillen naar voren. Meergeneratiewonen komt veel meer voor onder alleenstaande moeders en alleenstaande vrouwen zonder kinderen dan onder moeders met een partner, waarschijnlijk doordat alleenstaanden hier meer financiële noodzaak toe hebben. Daarnaast is meergeneratiewonen historisch gezien wel afgenomen onder alleenstaande moeders en moeders met een partner, maar stabiel gebleven onder alleenstaande vrouwen zonder kinderen. Daarbij speelt een rol dat vrouwen vandaag de dag langer bij hun ouders blijven wonen vanwege een langere onderwijsloopbaan en pas op latere leeftijd uit huis gaan en eventueel een gezin stichten. Toch verklaart leeftijd deze verschillen slechts gedeeltelijk. Mogelijk heeft de afname in meergeneratiewonen onder vrouwen met kinderen ermee te maken dat ouderschap vandaag de dag meer een vrijwillige keuze is die pas wordt gemaakt wanneer men

financiële zekerheid heeft, waardoor een latere terugkeer naar het ouderlijk huis minder vaak nodig is.

Conclusie

Het hier gepresenteerde onderzoek toont een grote verscheidenheid in meergeneratiewonen. Enerzijds komt naar voren dat meergeneratiewonen het meest voorkomt onder vrouwen die zich in een kwetsbare situatie bevinden, zoals alleenstaande moeders. Anderzijds zien we geografische en historische variatie. Waar meergeneratiewonen een zeldzaamheid is voor alleenstaande moeders in Nederland en Scandinavië en weinig voorkomt in de rest van West-Europa, is het niet ongebruikelijk in Zuid-Europa, Centraal-Europa en de Baltische landen en is het wijdverbreid in Oost-Europa. Wel is meergeneratiewonen in de meeste landen afgenomen. Deze bevindingen zijn in lijn met institutionele en culturele verschillen tussen landen: meergeneratiewonen komt meer voor in landen met zwakkere instituties en sterkere intergenerationale verplichtingen.

Deze bevindingen suggereren dat familiebanden een grote rol spelen in landen waar geen ander vangnet aanwezig is. Dat wil niet zeggen dat familieleden in Noord- en West-Europa elkaar niet steunen, maar dat die steun eerder uit tijdelijke hulp en geldoverdrachten bestaat; eenmaal uitgevlogen keert de Nederlandse volwassene zelden naar het ouderlijk nest terug en ook andersom zijn Nederlandse ouders minder geneigd om een volwassen dochter (of zoon) met kleinkinderen in huis te nemen. Opvallend is dat de geografische verschillen in meergeneratiewonen in de afgelopen vijftig jaar niet zijn afgenomen. In dat opzicht zijn er dus geen tekenen dat de Europese landen naar elkaar toe groeien.

Bram Hogendoorn, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: hogendoorn@nidi.nl

LITERATUUR:

- Albertini, M. en M. Kohli (2013), The generational contract in the family: An analysis of transfer regimes in Europe. *European Sociological Review*, 29 (4), pp. 828-840.
- Härkönen, J. (2017), Diverging destinies in international perspective: Education, single motherhood, and child poverty. LIS Working Paper 713, Luxembourg: Luxembourg Income Study.
- Hogendoorn, B. en J. Härkönen (2023), Single motherhood and multigenerational coresidence in Europe. *Population and Development Review*.
- Perelli-Harris, B., M. Kreyenfeld, W. Sigle-Rushton, R. Keizer, T. Lappegård, A. Jasilioniene, C. Berghammer en P. Di Giulio (2012), Changes in union status during the transition to parenthood in eleven European countries, 1970s to early 2000s. *Population Studies*, 66 (2), pp. 167-182.
- Reher, D.S. (2021), The aftermath of the demographic transition in the developed world: Interpreting enduring disparities in reproductive behavior. *Population and Development Review*, 47 (2), pp. 475-503.

Seksuele en genderdiversiteit

Een overzicht van de Nederlandse regenboog

WILLEM HUIJNK & ROXY DAMEN

Diversiteit en inclusie staan hoog op de politieke en maatschappelijk agenda. In beleid, media en maatschappij is er veel aandacht voor verschillende vormen van diversiteit, waaronder seksuele en genderdiversiteit. Dit artikel geeft een overzicht van de definities, omvang en opvattingen.

De acceptatie van homo- en bisexualiteit is in Nederland één van de hoogste ter wereld en ons land was voorloper bij de invoering van vele wettelijke maatregelen om gelijkwaardigheid te bevorderen. Niettemin laten recente incidenten, zoals homofobe spreekkoren tijdens voetbalwedstrijden of de mishandeling in 2021 van de 14-jarige Frédérique vanwege haar (vermeende) genderidentiteit, zien dat de inclusie en acceptatie van seksuele- en genderminderheden nog steeds niet vanzelfsprekend is.

In dit artikel geven we eerst een beknopte beschrijving van een aantal seksuele en gendergroepen (de definities). Daarna schatten we de omvang van de lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender groepen. Ten slotte kijken we hoe in de algemene bevolking aangekeken wordt tegen deze groepen.

Lhbt+, de definities

Onder de paraplu-term lhbt+ worden veel verschillende seksuele en gendergroepen onderscheiden. De afkorting lhbt+ staat voor lesbisch (l), homoseksueel (h), biseksueel (b), transgender (t) en intersekse (i). De + staat voor alle andere seksuele en genderminderheden. De l, h, en b zijn de letters die betrekking hebben op seksuele oriëntatie: tot wie voelt iemand zich (op een seksuele manier) aangetrokken? Lesbische en homoseksuele personen geven aan op dezelfde sekse te vallen als dat zij zichzelf voelen; biseksuele personen voelen zich aangetrokken tot zowel mannen als vrouwen. Genderdiversiteit betreft de verscheidenheid aan uitingen en ervaringen binnen genderidentiteit en genderexpressie.

Transgender of trans (t) is eveneens een paraplu-term die wordt gebruikt voor de diversiteit aan personen van wie de genderidentiteit (het gevoel man, vrouw, beide of geen van beide te zijn) of de genderexpressie (het gedrag) anders is dan het geslacht dat deze persoon bij de geboorte kreeg toegewezen. Cisgender personen zijn dan personen bij wie de genderidentiteit, de genderexpressie en het geslacht dat hun bij de geboorte is toegewezen wel overeenkomen.

De i staat voor intersekse. De term intersekse kan op verschillende manieren worden uitgelegd. Intersekse verwijst naar mensen die geboren zijn met een lichaam dat niet past binnen de normatieve definities van man en vrouw. Intersekse personen worden geboren met geslachtskenmerken die niet (of niet helemaal) voldoen aan de maatschappelijke en medische normen van mannen- en vrouwenlichamen.

De + ten slotte omvat allerlei verschillende soorten groepen. Hiertoe behoren bij voorbeeld non-

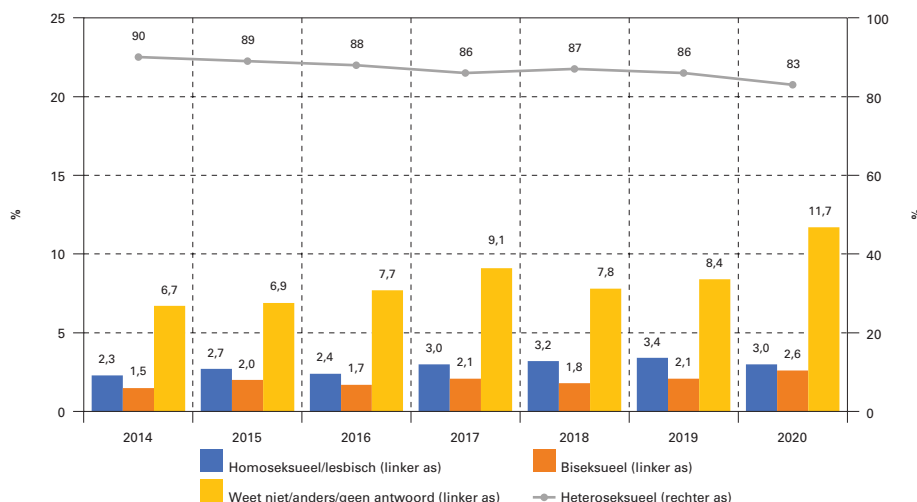
Foto: Adrian Snood / Flickr

binaire personen, zij die zich niet thuis voelen in bestaande tweeledige hokjes als man of vrouw. Queers willen bijvoorbeeld niet gelabeld worden met een vaststaand gender en/of seksuele identiteit. De “questioning” groep omvat mensen die nog zoekende zijn naar hun seksuele en/of genderidentiteit(en). Asexualiteit is een breed begrip en de manier waarop het ervaren wordt kan per persoon verschillen. Desondanks houden wij voor de duidelijkheid de volgende definitie aan: het ervaren van geen of weinig seksuele aantrekkingskracht naar andere personen. Bi+ is een term die verwijst naar mensen die zich aangetrokken voelen tot meer dan één geslacht of gender. Een panseksueel voelt zich bijvoorbeeld aangetrokken tot personen ongeacht de seksuele en genderidentiteiten van die personen.

Lhbt+’ers in beeld

Hoeveel lhbt+-personen zijn er in Nederland? Hoe groot de verschillende groepen precies zijn hangt af van de definitie. Bij lhbt+-personen gaat het over minstens drie aspecten: gevoel, gedrag en identiteit. Dat geldt dus ook als je op zoek gaat naar cijfers. De seksuele oriëntatie, gender-identificatie en/of de intersekse-conditie van mensen zijn niet opgeslagen in registratiegegevens. Voor schattingen van de omvang van de groepen zijn we dus hoofdzakelijk aangewezen op representatieve surveys. Echter, in dergelijke steekproefonderzoeken wordt vaak niet heel diep ingegaan op sekse, gender en/of seksuele oriëntatie en als dit

Figuur 1. Seksuele oriëntatie van de bevolking van 16 jaar en ouder, 2014-2020 (in gewogen percentages)

Bron: CBS (Gezondheidsenquête 2020), SCP-bewerking (Bijlagen LHBT-monitor 2022, p. 9).

al zo is, dan lopen de definities vaak uiteen. Voor seksuele oriëntatie kan bijvoorbeeld naar seksuele aantrekkings, seksueel gedrag of zelfbenoeming wordt gevraagd. In verschillende surveys wordt de vraag naar seksuele oriëntatie ook niet altijd op dezelfde wijze gesteld en verschillen ook regelmatig de antwoordcategorieën waaruit men kan kiezen. Deze verschillen werken door in de cijfers over het percentage lhb'ers in Nederland en ook in de sociaal-demografische samenstelling van de groep. Deze variëren dus naar gelang de gebruikte databron.

LHB-ers

Om pragmatische redenen richten wij ons in dit artikel op de omvang en samenstelling van de groep lhbt-personen in Nederland. Voor het bepalen van de omvang van de groep van lhb-personen daarbinnen hanteren wij de dimensie van seksuele aantrekkings. Deze ligt dicht bij de oorspronkelijke definitie; aantrekkings is een relatief stabiel kenmerk en de vraag ernaar is minder cultureel, sociaal of situationeel afhankelijk dan zelfbenoeming, relaties of seksueel gedrag. Schattingen over het aandeel lhb-personen in de bevolking lopen in de diverse surveys uiteen.

Voor de in de LHBT-monitor 2022 van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) gebruikte

databronnen geldt dat het percentage lhb-persone 5 tot 7 procent bedraagt. Dit komt redelijk overeen met eerdere inschattingen voor de gehele Nederlands bevolking. De LHBT-monitor 2016 kwam op basis van cijfers uit verschillende onderzoeken tot een schatting van 4 tot 6 procent lhb'ers. Op basis van een andere bron, de Gezondheidsenquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), lijkt het aandeel lhb'ers en het aandeel dat het niet weet, een andere oriëntatie heeft of geen antwoord geeft in de tijd wat toe te zijn genomen (zie figuur 1). Dit beeld is in overeenstemming met internationale cijfers.

Er zijn wel verschillen tussen de groepen gebaseerd op seksuele aantrekkings. Zo zijn vrouwen vaker biseksueel dan mannen. Lesbische en homoseksuele personen zijn gemiddeld hoger opgeleid en wonen minder vaak in niet tot weinig stedelijke gebieden dan heteroseksuele personen (zie figuur 2).

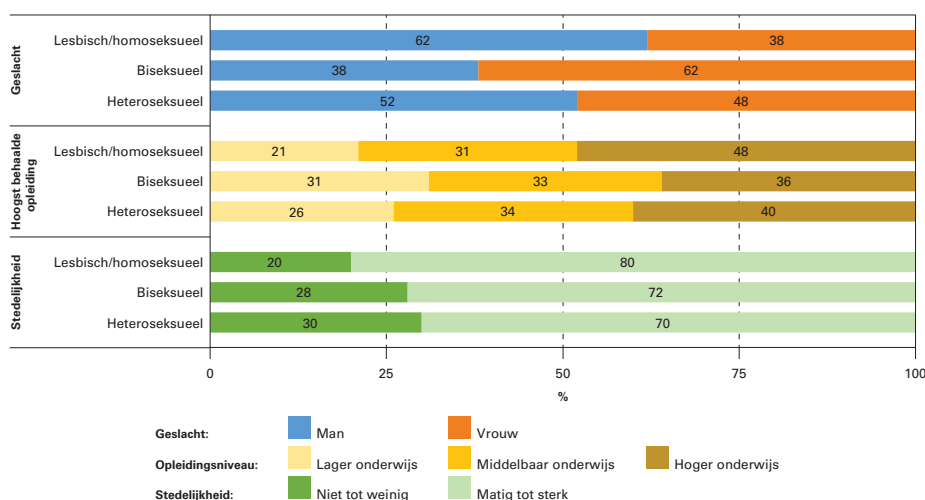
Trans-personen

Het schatten van de omvang van de groep transgender-personen in Nederland is niet eenvoudig. Onder de paraplueterm 'transgender' vallen veel verschillende groepen en voor de schattingen wordt gebruik gemaakt van uiteenlopende onderzoeksmethoden. Er zijn geen representatieve bevolkingsstudies die vragen bevatten over transgenderachtergrond. Er zijn wel bevolkingsgegevens beschikbaar voor specifiek het deel van de bevolking dat een wijziging van hun geslachtsregistratie in de Basisregistratie Personen (het bevolkingsregister) heeft laten doorvoeren. In Nederland kunnen burgers hun geslachtsaanduiding in de Basisregistratie Personen onder bepaalde voorwaarden laten wijzigen. Op 1 juli 2014 is een aanpassing van artikel 28 van het Burgerlijk Wetboek in werking getreden, die bekend staat onder de naam 'Transgenderwet'. Deze wet versoepelt de voorwaarden voor de aanpassing van geslachtsaanduiding, waardoor ook mensen die (nog) geen geslachtsaanpassende behandelingen hebben ondergaan hun juridische geslacht kunnen veranderen

In totaal woonden er in 2021 in Nederland 5820 mensen die de registratie van hun geslacht hebben laten aanpassen in de Basisregistratie Personen. Op een bevolking van bijna 15 miljoen mensen van 15 jaar en ouder is dit 0,039 procent van het totaal. In 2018 was dit nog 0,026 procent en in 2015 0,014 procent; het aandeel transpersonen is dus toegenomen. Weliswaar is 2015 een jaar waarin opvallend veel wijzigingen hebben plaatsgevonden, maar ook in de jaren daarna vinden er veel meer geslachtswijzigingen plaats dan gebruikelijk was in de periode voor de wetswijziging (zie figuur 3).

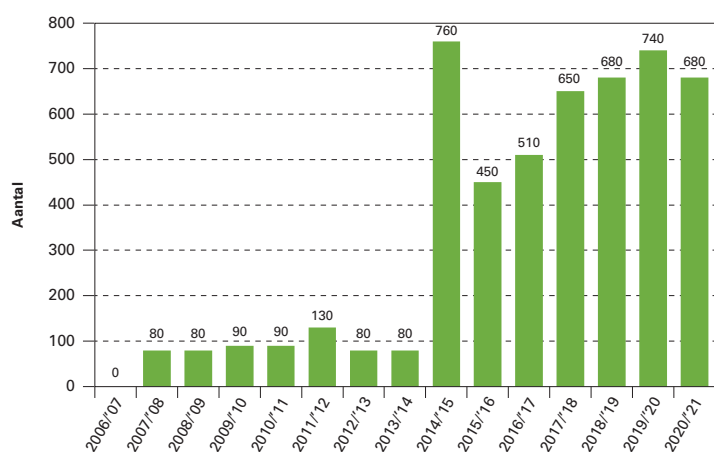
Deze stijging in aantallen mensen die hun geslachtsregistratie laten wijzigen valt te verklaren door de grotere groep mensen die onder de nieuwe wet in aanmerking komt voor de wijziging. Er hoeven immers geen medische handelingen meer te zijn verricht om de geslachtsregistratie te mogen wijzigen. Daarnaast zijn de stijgende cijfers ook in lijn met registratiecijfers uit genderklinieken zowel in Nederland als internationaal, waardoor een (gedeeltelijk-

Figuur 2. Seksuele oriëntatie van de bevolking van 15 jaar en ouder naar sociaal-demografische achtergrondkenmerken, 2019 (in gewogen percentages)

Bron: J&V/CBS (Veiligheidsmonitor 2019), SCP-bewerking (Bijlagen LHBT-monitor 2022, p. 5).

Figuur 3. Aantal wijzigingen in geslachtsregistraties, bevolking van 15 jaar en ouder, 2006-2021 (in aantallen)

Noot: Het jaartal betreft een schatting. Het jaartal van wijziging dat bij het CBS bekend is, is de datum waarop de wijziging van het geslacht is doorgegeven aan het CBS door de gemeente. De meeste gemeenten geven wijzigingen aan het CBS in januari van het daaropvolgende jaar door. Dat betekent dat er vertraging zit in de cijfers en het jaartal vaak betrekking heeft op het voorafgaande jaar. Het label 2006/2007 betekent beginnend ergens in 2006 en eindigend ergens in 2007. De cijfers van 2020/2021 lopen tot en met begin 2021.

Bron: Rijksdienst voor Identiteitsgegevens (BRP 2021), SCP-bewerking.

ke) daadwerkelijke stijging van de aantallen in Nederland ook niet uitgesloten kan worden. De toegenomen bekendheid van transgender-persoon en de mogelijkheden rondom aanpassingen van het medische en/of juridische geslacht kunnen hierbij een rol spelen.

De verhouding tussen het aantal trans-mannen (mensen die hun registratie van vrouw naar man laten wijzigen) en het aantal trans-vrouwen (mensen die hun registratie van man naar vrouw laten wijzigen) is tussen 1995 en 2021 langzaam veranderd (figuur 4). In de eerste periode waren er meer wijzigingen van trans-vrouwen dan trans-mannen, maar inmiddels is dit omgedraaid. In 2020/2021 betrof 55 procent van de wijzigingen een wijziging van vrouw naar man en 45 procent een wijziging van man naar vrouw. De veranderende sekseratio is in lijn met andere nationale en internationale onderzoeksbevindingen. Tegelijkertijd zijn er in 2021 absoluut gezien nog steeds meer trans-vrouwen dan trans-mannen (2990 versus 2830 personen).

Deze cijfers hebben dus alleen betrekking op de specifieke groep van personen die hun geslachtsregistratie hebben gewijzigd. De groep van transpersonen is echter groter. Een studie die gebruik maakte van de omschrijving 'zichzelf meer als het andere geslacht ervaren' kwam op veel hogere percentages uit (bijvoorbeeld 1,1 procent van de Nederlandse mannen). In recent onderzoek onder scholieren gaf 3 procent aan zich te identificeren met het andere gender, met geen van beide, of anders. Meisjes behoren vaker tot deze groep dan jongens.

Opvattingen ten aanzien van lhbt'ers

Nederland behoort al jarenlang tot de groep landen in Europa die het meest positief over homo- en bisexualiteit denkt. Ook als we de huidige opvattingen in Nederland vergelijken met die van vijftien jaar geleden, zien we een positief beeld: de acceptatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgender-persoon is duidelijk toegenomen. Niettemin zijn er kanttekeningen te plaatsen bij dit optimistische

beeld. De acceptatie is begrensd. Zo is er minder acceptatie als het gaat om zichtbare vormen van homo- en bisexualiteit, zoals hand in hand lopen of zoenen in het openbaar, en lijkt de houding ten aanzien van transgender-persoon minder positief dan die ten aanzien van homoseksuele en biseksuele personen. Ook zijn de opvattingen die leven onder bepaalde groepen in de samenleving minder positief dan die onder andere groepen, waarbij met name (orthodox-)gelovigen het minst accepterend staan tegenover seksuele en genderdiversiteit.

Tegelijkertijd zien we bij de meest recente cijfers geen verdere toename van de acceptatie. Wat mensen vinden (of zeggen te vinden) van lhbt'ers is bovendien niet altijd hetzelfde als hoe zij zich daadwerkelijk gedragen wanneer zij te maken krijgen met lhbt'ers. Het beeld is daarnaast ook minder rooskleurig als we kijken naar de ervaringen en de levenssituatie van lhbt'ers zelf. Op het gebied van bijvoorbeeld onveiligheidsgevoelens, ervaringen met (cyber)pesten, discriminatie, psychische problemen en de werksituatie nemen lhbt'ers een slechtere positie in dan heteroseksuele cisgender personen.

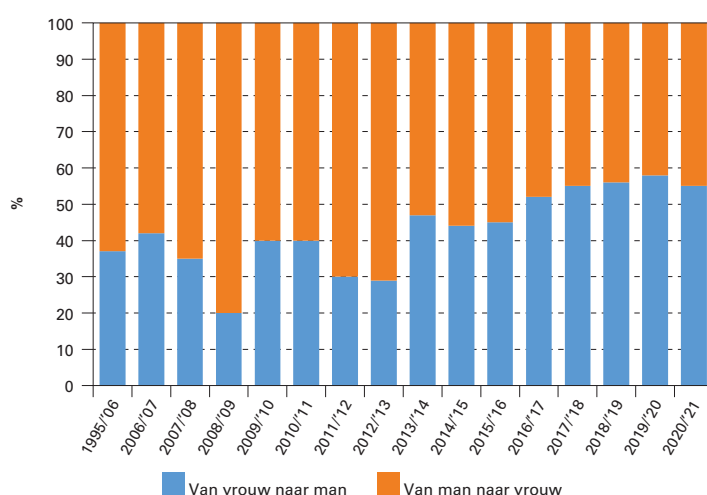
Tot slot

Nederland ziet zichzelf graag als een land waarin iedereen zichzelf kan zijn, kan worden wat zij/hij/hen wil worden en iedereen de mogelijkheden heeft om zich te ontwikkelen en bij te dragen aan de samenleving (zie bij voorbeeld de Emancipatienota 2022-2025). In de dagelijkse realiteit krijgt echter niet iedereen dezelfde kansen en voelt niet iedereen zich vrij en veilig genoeg om zichzelf te kunnen zijn. Dat vraagt blijvende aandacht voor groepen voor wie dat niet vanzelfsprekend is, zoals bijvoorbeeld de hier besproken seksuele en genderminderheden.

Willem Huijnk, Sociaal en Cultureel Planbureau,
e-mail: w.huijnk@scp.nl

Roxy Damen, Erasmus Universiteit Rotterdam,
e-mail: damen@essb.eur.nl

Figuur 4. Wijzigingen geslachtsregistraties naar geslacht, bevolking 15 jaar en ouder, 1995-2021 (in procenten)

LITERATUUR:

- Boer, M., S. van Dorsselaer, M. de Looze, S. de Roos, H. Brons et al. (2022), *HBSC 2021. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Ditzhuijzen, J. van en J. Motman (2020), *Kennis en opvattingen over intersekse. Een nulmeting in Nederland en Vlaanderen*. Utrecht en Gent: Rutgers en Universiteit Gent.
- Huijnk, W. (2022), *Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa 2022*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., R. Damen en L. van Kampen (2022), *LHBT-monitor 2022. De levenssituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ministerie van OCW (2022), *Emancipatie: een opdracht voor ons allen. Emancipatienota 2022-2025*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Wiepjes, C.M., N.M. Nota, C.J.M. de Blok, M. Klaver, A.L.C. de Vries et al. (2018), *The Amsterdam cohort of gender dysphoria study (1972-2015): Trends in prevalence, treatment, and regrets. Journal of Sexual Medicine*, 15 (4), pp. 1-9.

Huwelijken gesloten na 1990 worden weer wat stabiel

Huwelijken gesloten na 1990 eindigen weer wat minder vaak in een echtscheiding. Steeds meer stellen wonen echter ongehuwd samen. Het aandeel ouders, ook met jonge kinderen, dat uit elkaar gaat neemt juist wel nog steeds toe.

Als we de gesloten huwelijken per jaar bekijken (de huwelijkscohorten), dan blijkt dat het risico op echtscheiding voor de huwelijkscohorten tussen 1950 en 1990 snel en gelijkmatig toenam, maar dat dit risico tussen 1990 en 2010 weer wat afnam. Van de in 1990 gesloten huwelijken eindigde bijvoorbeeld 18 procent binnen tien jaar in een echtscheiding, maar voor de huwelijkscohorten van 2000 en 2010 lagen die percentages op respectievelijk 17 en 16 procent. Het echtscheidingspercentage van huwelijkscohort 2010 ligt zodoende dicht bij het percentage van cohort 1980 dan bij dat van cohort 1990. Ter vergelijking: van de huwelijken die in 1950 werden gesloten was na tien jaar slechts 3 procent door echtscheiding ontbonden.

Later en minder trouwen

Dat recente huwelijken weer wat minder vaak stranden komt deels doordat stellen op steeds latere leeftijd trouwen. Op jonge leeftijd trouwen, een risicofactor voor echtscheiding, komt steeds minder voor. Maar ook als we rekening houden met de leeftijd waarop mensen in het huwelijksbootje stappen is het risico op echtscheiding afgenomen. Zo scheiden recent getrouwde twintigers wat minder vaak dan eerder; hetzelfde geldt voor dertigers, veertigers en vijftigplussers. Waarschijnlijk komt dit doordat mensen die vandaag de dag trouwen een selectere groep vormen dan vroeger. Voorheen was trouwen de norm, terwijl tegenwoordig vooral

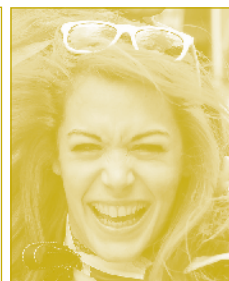
stellen met een laag scheidingsrisico besluiten te trouwen. Zij hebben ofwel succesvol een 'proefperiode' van ongehuwd samenwonen doorstaan ofwel hangen traditionelere gezinswaarden aan en zijn sterker aan hun huwelijk gecommitteerd.

Ongehuwde ouders

Als we naar zowel gehuwde als ongehuwde samenwoonrelaties kijken, gaan paren vandaag de dag wel vaker uit elkaar. Dat is ook het geval als er kinderen zijn. Zo zien we dat ouders van jongere kinderen tegenwoordig vaker uit elkaar gaan dan vroeger; een trend die ook na de eeuwwisseling heeft doorgezet. Van de ouders die in 1998 een kind kregen ging 9 procent uit elkaar voordat het kind zijn zesde verjaardag vierde. Bij ouders die in 2013 een kind kregen was dat ruim 11 procent. Steeds meer ouders zijn ongehuwd of hebben een geregistreerd partnerschap wanneer zij een kind krijgen. Van de ouders die in 1998 een kind kregen was ruim 85 procent op dat moment getrouwd, maar van de ouders die in 2013 een kind kregen was dat nog slechts 55 procent. Deze verschuiving is van belang omdat ongehuwde ouders ongeveer twee keer zo vaak scheiden als getrouwde ouders. De scheidingskans van ouders met een geregistreerd partnerschap ligt hoger dan die van getrouwde ouders, maar lager dan die van ouders zonder formele verbintenis.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

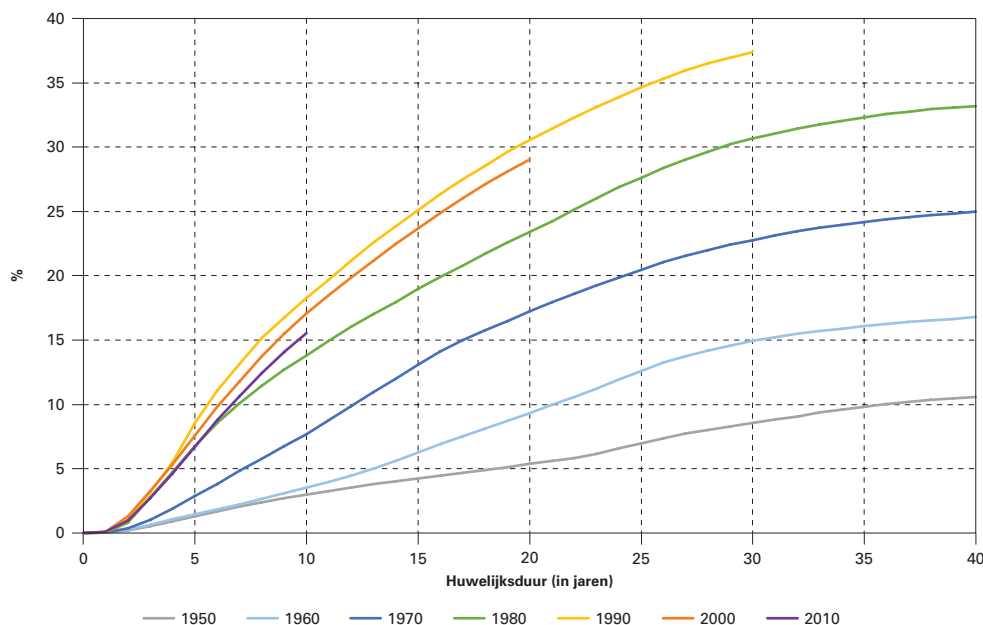
DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Bram Hogendoorn, redacteur Nico van Nimwegen, redacteur Lin Rouvroye, redacteur Juil Spaan, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	https://nidi.nl/demos
Abonnementen	gratis
Druk Opmaak	Koninklijke Van der Most www.up-score.nl

Niels Kooiman, Centraal Bureau voor de Statistiek, e-mail: c.kooiman@cbs.nl

LITERATUUR:

- Kooiman, N. (2022), Trends in (echt)scheidingen. *Statistische Trends*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Percentage huwelijken geëindigd door echtscheiding naar jaar van huwelijksluiting en huwelijksduur

Bron: CBS.